

Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 10-11'nci Sayısı (s.127-152)

GELİBOLU HATIRATI GALLİPOLI MEMOIRS

Kaymakam Mehmet Emin Bey
Çanakkale Boğazı Ağır Topçu Dördüncü Alay Kumandanı
(**Transkripsiyon: Mithat ATABAY**)

ÖZET

Gelibolu Hatıratı isimli eser, 1910-1911 yıllarında Mehmet Emin Bey tarafından yazılmış bir eserdir. Eserin tamamı Gelibolu ile ilgilidir. Mehmet Emin Bey, bu eserini 1928 yılında Tuğgeneral Hüseyin Hüsnü Emir (Erkilet) Paşa'ya takdim etmiştir. Mehmet Emin Bey, eserinin başında kendisinin Çanakkale Boğazı Dördüncü Alay Kumandanı olduğunu belirtmektedir.

Eser sekiz nutuktan oluşmaktadır. Mehmet Emin Bey, 1910-1911 yıllarında muhtemelen kendisinin söylediği nutukları bir kitapta toplamıştır. Elimizde söz konusu yıllara ait pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Eserde 1910-1911 yıllarına ait Gelibolu yarımadası hakkında bilgiler vermesi nedeniyle dikkat çekicidir. Osmanlıca olarak kaleme alınmış eserin transkripsiyonu yapılmamıştır. Nutuk şeklinde kaleme alındığından dili oldukça ağırdır. O nedenle eserin sonuna bir sözlük ilave etmeyi zorunlu gördük.

SUMMARY

Gallipoli diaries, private work, a piece written by Mehmet Emin Bey in the years 1910-1911. All of the work relates to Gallipoli. Mehmet Emin Bey, in 1928 the work of Brigadier General Emir Hüseyin Hüsnü (Erkilet) Pasha was presented. Mehmet Emin Bey, at the beginning of his work he state that the Dardanelles, the Commander of the Fourth Regiment.

Work consists of eight speech. Mehmet Emin Bey, probably in the years 1910-1911 collected in a book in his speeches he said. We have little information fort he years 1910-1911 is striking. There has not been drafted in the transcription of Ottoman works. Speech from the language has been written in the form of very heavy. Therefore, the end of the work required to add a dictionary, we have seen.

GELİBOLU HÂTİRÂTI

**BAHR-İ SEFİD BOĞAZI AĞIR TOPÇU DÖRDÜNCÜ
ÂLÂY KUMANDANI**

KA'İM-MAKÂM MEHMED EMİN

İSTANBUL -1327

MEKTEB-İ HARBİYYE MATBAASI

“Fazılâ-i erbâb-ı kalemden ve erkân-ı harbiye mirlivalarından Hüseyin Hüsnü Emirî Paşa Hazretlerine takdim-i medâranemdir.

Sene 26 Mart 1928

(İmza)

Muallim Mehmed Emin”

GELİBOLU HÂTİRÂTI

Efrâd-ı müstebdelenin i'âne-i bahriye hakkında ef'âl-i mürüvvetkârânesi bütün dünyâ teslim ider ki, altı yüz bu kadar senelik binâ-i saltanat ve şevketi te'sîs ve idâme iden Osmanlı Askerleri, merddir; şecîdir; mürüvvetkârdır.

Merddir: Çünkü kahramanlığa ta'aluk ider ne kadar fazâil ve mekârim var ise nefslerine müştâk itmişler; yâr ve âğyâr nazarında dâsîtân-ı mefheret olan nice nice menâkıb-ı merdânenin ashâbı olmuşlardır ki bu vekâyî'-i 'azîmenin her biri, târîh-i âlemin yegâne medâr-ı zînet-i kemâlidir.

Şecîdir: Çünkü emr-i akli ve hüküm-i şer'î dâhilinde mehâlik ve mekârihe göğüs gere gere isti'zâm-ı nâmûs, istisgâr-ı hayât, istihkâr-ı mesâib itmek bu dilâverlerin en büyük şîâr-ı iclâlidir.

Mürüvvetkârdır: Çünkü hayr ve hasenâta tevakkuf ider ef 'âlin icrâsında nakd-ı mevcûdlarını değil, cevher-i cânlarını [2] virmek iktizâ itse sâf ve pâk bir i'tikad-ı kâmil ile ânın fedâsından çekinmeyecekleri için bu merdler, bu kahramanlar yalnız mürüvvetin değil, kâffe-i imtiyâzât ve kemâlât-ı insâniyenin timsâlidir.

Acaba dünyânın neresinde bu kadar fazâile mazhâr olmuş bir asker-i kâmil gösterilebilir? İşte bugün istibdâlleri icrâ idilen Bolayır istihkâmı topçu efrâdı bu 'azm-i kaviyyimin bu vicdân-ı selîmin, bu fikr-i müstakîmin sâhib-i yegânesi olduklarını isbât ittiler. Bir taraftan ufacık bir eser-i teşvîk görmedikleri halde maâş nâmına aldıkları meblâğ-ı cüz'iyiyeden birer maâş nisbetinde topladıkları bir îâneyi kemâl-i şevk ve şitâb ile getirdiler. "Biz bu parayı donanmamızın i'lâ-i şân ve satveti için beynimizde topladık! Kudretimiz buna yetti! Memleketimizde çalışacağız, dışımızdan turnağımızdan, artdıracağımız parayı da donanma îanesine vireceğiz. Îcâb ider ise cânlarımızı da bu uğurda fedâ ideceğiz; biz ecdâdımızın vâris-i haslet ve mürüvvet-i [3] şecâati olmak dileriz" hitâb-ı merdânesiyle teslim ittiler. Vezâif-i mukaddese-i askeriyyelerini ikmâl eyleyen bu merdân-ı zaferşîâr, merâsim-i mahsuse-i askeriyye ile Gelibolu İskelesine indirildi. Rum İlindeki fâtiha-i muzafferiyyetimizin kâffe-i hissiyat-i mübeccelesine her dürlü hamiyet ve insâniyyet izhârı ile tercümân olan Gelibolu ahâlîsi, bu silâh arkadaşlarımızı lâyık oldukları hürmet-i 'azîme ile teşyî ittiler; alkışladılar. Yaşasın hürriyet! Yaşasın merd askerler! Âvâzesi âlemi tutdu. Askerlerimiz bu tekrîmât ile vapura irkâb olundular; yarım sâat sonra limandan hareket itdiler. Zübde-i mekârim-i şecâat olan askerlerimizi hâmil olan vapur bir iki sâat sonra deniz üzerinde bıraktığı beyaz köpükler arasında nazarlardan ga'ib oldu.

Fakat o kahramanların hayâl-i latîfleri ebediyet gibi mahâsin-i kâmilesiyle beraber gönüllerimizde yerleşdi kaldı.

Fî 25 Mart sene (1)326 /1910-1911

[4]OSMANLI DONANMASININ GELİBOLU'YU ZİYARETİ

Avrupa'nın her tarafı ateş püskürür seyyâr birer dâhiye-i tahrîb olan sefâin-i harbiyyesini asırlarca lertzân iden Osmanlı Donanmasına mensûb kahramanların evvelin dershâne-i kemâlât-ı itlakına şâyân olan Gelibolu, bir zaman için o revnak ve ikbâlîni ga'ib itmiş idi. Fakat hiçbir zaman bütün dünyâyı zabt itmek için nefslerinde kudret ve azimet gören kırk elli dilâverin eazz-u eşraf bir 'azm-i cihângirâne ile bir iki sal üzerinden (Edincik) mevki'inden Gelibolu'ya geçerek tâ (Viyan) surlarına kadar imtidâd itmek üzere vücûda getirdikleri fâtiha-i muzafferiyâtın târîh-i âleme yâdigâr eylediği mefâhir-i şevket ve saltanat, tezyîn-i hâfıza ilminden hâli kalamaz. Bugün mevki'in hangi köşesine ihâle-i nazar idilse mücehhez olan o mübârizân Osmanlı'nın meâsir-i şecâat ve şevketine lisân-ı hâl kesilmiş zan olunur. Vaktiyle Saros ve ma'mûriyyetce [5] civarındaki şehirlerin cümlesine fâik olan bu memleketde fikdân-ı ticâretten dolayı şimdi ahâlîye fakr u zarûret ve acz u mezellet istilâ eylemiş ise de medâr-ı imtiyâz-ı beşeriyyet olan cevher-i kabiliyyet-i irfân ve esâs-ı hamîyyet ve besâlet ihtiyârlarında gençlerinde olanca şaşasıyla rûnûma olur. Osmanlılık nâm-ı celîline olarak nerede bir eser-i fütuvvet ve mürüvvet gösterilmek icâb ider ise insâniyyeti tezyîn eyleyen kâffe-i mezâyâya vâris-i ecdâd olarak dünyâyâ geldiklerini, şân-ı himmetlerine yakışacak bir sûrette isbâta kudreyâb olan ahâlî-i hamîyyetmendân, o uğurda nakd-ı mevcûdlarını değil, cevher-i cânlarını civânmerdâne-i nisâr eylemeği cânlarına minnet bilirlir.

Ta'dâdine çalıştığımız meâsir-i kemâlât ile ârâyişyâb olan bu halkın sanki tatyîb-i hâtrı için donanmamızdan üç kruvazör ile on torpidogeçer Mart-ı Rûmînin otuzuncu günü Gelibolu Limanına gelmişti.

Donanmanın böyle bagteten zuhûru ile askere, donanmaya, bir hayli müddetten beri ârız olan fütûre, artık kabr-i sükûnunda [6] tahammülü kalmamış olan [Süleyman Paşa] yeniden iktisâb-ı hayât eylemiş, maiyetinde bulundurduğu o yürekleri demir kesilmiş arslan pencil beş on kahraman ile yine o eski salına râkib olmuş, Çardak'dan Gelibolu'ya salına salına teveccüh itmiş. Vaktiyle denizlerde karalarda kemâl-i iclâl ile hâkim-i âlem geçinen Osmanlılar'ın şevket ve saltanat-ı kadîmesini iâdeye kıyâm itmiş zan olundu. Büyük küçük, çoluk çocuk ta'rîf-i nâtıkaya sığamayacak bir şevk ve sürûr-ı azîm ile deniz kenarlarına döküldüler; donanmayı

selamladılar. Gelibolu senelerden beri uğradığı vakfe-i mutallakadan sıyrılarak bir fa‘âliyyet-i ‘azîme içine düştü. Herkes mübeşşerât-ı mukaddeseye uğramış bir hâlet-i mefharetle donanmayı ziyarete gitti.

Tahâret-i kalb ve tezkiye-i vicdân gibi meâsir-i celîle ve cemîlede pîşvâ-ı erbâb-ı hamîyyet olan Gelibolu halkı, kudretlerinin ta‘aluk edebileceği merâsim-i ihtirâmkârânenin kâffesini ifâde-i kusur itmediler. Bir sanîhan-ı asker ve eroğlu erz. Buna [7] âlem-i askerîde en büyük nâm ve şân kazanan milletler de şehâdet ider. Başda zâbıtları olmak üzere donanma efrâdının meftûr oldukları etvâr-ı merdâneyi, askerlerimizin kâffe-i mahâsin-i askeriyyeye olan olan liyâkatlarına bir zebân-ı gûyâ idi. Vatkâ ki akşam oldu. Donanmamızı tebcîl ve takdîs için şehrin en mürtefi’, en güzel mevki’in de inşâ’ idilmiş olan sâat kulesi yukarıdan aşağı donandı. Her taraftan il‘âb-ı nâriyye îkad idildi. Mahtâblar yakıldı. Havaî fişengleri atıldı. Çocuklar ellerinde meş‘aleler donanmamız nâmına i‘lân-ı şâdmânî idiyorlardı. Hâsılı memleket, şimdiye kadar mahrum olduğu bir şehir ayîni icrâ iderek umûmun meserrât-ı kalbiyesine nûrânî bir nûmune gösteriyordu. Şehre hâricden şöyle bakılacak olur ise mâhtâb bir seyyâle-i nurânîye haline inkılâb eylemiş de şehrin ötesine berisine dağılmış zan olunurdu. Donanma ise elektrik ziyâları içinde nazar-ı hayâle, felek gûyâ ki bir iki tahta [8] parçasına teslîm-i cân ile Rumiliye geçen o merdân-ı ilâhînin na‘şlarını kara topraklara yakışdıramamış da beş yüz bu kadar sene sonra sath-ı deryâda anlar için nurânî birer mezâr-ı ma‘nevî vücûda getirmiş! Gemilerin direkleri şühed-i hakperestin tebcîl-i nâmı için arş-ı berîn-i rahmâdan o görünen mezâr-ı ma‘nevîler üzerine indirilmiş bir sûtûn-i nûrânî sûretinde görünüyordu. Deniz üzerinde öyle bir nûr âlemi vücûda gelmiş idi ki, tasvîr-i letâfetine lisânlarda, kalemlerde imkân-ı kudret bulunamazdı. Nazar, şehrin bir kere de şark-ı şimâlisine teveccüh idecek olur ise kuvve-i hayâliyyede garîb garîb tasavvurât vücûda geliyor, insân makam-ı evliyâ‘ullah olan o yerlerden sadûr iden nîdâ-ı tahşîni bayağı kuvve-i sâmia ile işidiyorum zan ider. Evet! Biz ecdâdımızın idrâkât-ı beşeriyyeyi çan çan idecek bunca meâsir-i gâlibiyetine şu âlem-i vücûdda nasıl hayrân isek gûyâ ki anlar da az bir zaman içinde berrî, bahrî gösterdiğimiz kudret ve fa‘âliyyete, âlem-i ervâhdan öylece nazar-ı endâz senâ [9] oluyorlardı. Donanma tarafından gece yarısına kadar mânevralar yapıldı. Efrâd-ı ahâlîde donanma ne demek olduğuna dâir pek âlfî bir fikir hâsıl oldu. Lisân-ı âlemü‘l-yevm yaşasın Osmanlılar! Yaşasın donanma dûasıyla meşgûldür.

NUTK-I ÂTÎ

Gazî nâmîdâr şehzâde Süleyman Paşa merhûmu ziyâret-i niyyet-i hûdâ pesendânesiyle Bolayır'a gelen hey'etin sallar ile Aytabya İskelesine muvâsalat-ı hengâmında bir top toparlağı üzerinde îrâd idilmiştir.

Efendiler!

Bu bastığımız toprağın hangi tarafını kazsanız kefeni solmamış bir şehîd cenâzesi çıkar! Bu yerler, makâbir-i şühedâ, menâzil-i envâr-ı hûdâdır. Osmanlılar Asyâ-i vustâdan kalkmışlar! Kuvâ-i mecmûa-i âlemi nazar-ı rüstemâne [10] karşısında pek hâkir görmüşler; râst geldikleri bekâ'-i vükelâyı harâb ittikten ve sedd-i râhları olmak isteyen kuvve-i şekîmeyi kılınçlarının uçlarıyla düрте, düрте , ayaklarının burunlarıyla ite, ite inhîzâma uğrattıktan sonra Marmara sahiline inmişler. Âlemin en büyük şehzâdesi , insâniyyetin , hamiyetin en kaviyy bir penâhı olan Gazî Süleyman Paşa, Allah'ın en sevgili kullarından mürekkeb bir avuç ashâb-ı necdeti etrafına toplamış! Bu fırka-i güzîn; rahatlarını, ikbâllerini, mallarını, mülklerini, evlâdlarını, iyâllerini terk itmişler; tâbi' oldukları meslek-i mübârek uğrunda ölüme, şehâdete müştâk itmişler gibi cân vermeğe yemîn eylemişler. Bir haldeki ecel-i kazâ yakalarına yapışsa, bâlâ-ı âsumanî üzerlerine dökülse, maksad-ı hamiyetlerinin icrâsından geri çevirmeğe imkân yok idi. Bu gayret-i hakperestâne ashâbı bir mu'cize-i merâkib ile şu deryâyı kat' itmeğe başlamışlar; bu fırka-i nâcîya kalblerinin safâsını yed-i gâlebelerinde hükümünü icrâ eyleyen seyfi hamiyetin parlayışında bulmuşlar. O gazanferân-ı mühîb ruhlarındaki neşât-ı cesareti, [11] ayaklarının altına aldıkları o tahta parçalarının denizleri yararak karalara hükümrân olmak mu'cizesini gösterdikçe hissetmişlerdir.

Gönüllerinde, büyüklüklerine delâlet ider ne kadar meâsir-i celîle var ise çehrelerine aks itmiş olan o merdân-ı zaferşîârın deryâ üzerindeki bu serîr-i revân-ı celâdetini uzakdan temâşâ idenler, seffîne-i nuh gibi bir vâsita-i necât, Allah'ın şerîatını, beşerin saâdetini bir taraftan diğerk tarafa nakli diyor zan ederlerdi. İşte ecdâdımız Allah indinde mukaddes olan vücûd-ı mübâreklerini denizlerde, karalarda ifnâ iderek bize dünyânın en güzel, en müstesnâ mevâki'inde saltanat-ı âlem için tahtgâh olmağa lâıyk yerler ihdâ eylediler, bizler de kendimize o yerlerde saraylar kadar büyük lahd-ı fenâ vücûda getirmeyeceğiz. Getirmemeye de ahd ü peymân eyledik. Denizlerde â'lâ-ı şehâmet eyleyen o salların enkâzından, döküntülerinden bu millet kendine tâbût-ı izmihlâl değıil, bugün taht-ı

iclâl ve ikbâl yapmak amelindedir. Bir şehzâde-i ulû'l-'azm, gaybdan imdâd [12] ile bir taht-ı şehâmeti denizde yürütmek harikasını izhâr eyledi.

Bir padişah sâhib-i şevketde karada gemi yürütmek gibi bir kerâmet-i irfân gösterdi. Bu millet o ders-i celâdeti, o şehzâdelerin, o padişahların ders-hâne-i i'câz ve kerâmetinde öğrendi. Bugün, bu milletde bir 'azm-i kaviyy var. Dünyâ üzerlerine yıkılsa salâbetlerine halel gelmeyecek bir meziyyet-i himmet ile meydân-ı mücâhedeye girmişler; bahredâr-ı murâd olmak için cevher-i cânlarını virecekler, donanma tedârik idecekler; milletin ağniyâsı mâl-ı mevcûdlarını fedâyâ, fukarası sırtlarındaki gömleklerini, ayaklarındaki tahata pabuşlarını satarak fedâkârlığın son mertebesini icrâyâ hazır!

Efendiler!

“Merdlik o haslet-i âliyye-i askeiyyedir ki nâmına sipahsâlâr-ı insâniyyet denilse sezâdır.” Bu millet, [13] o merdliğin, o kahramanlığın da üstâd-ı kemâlâtı olmuştur. Târîh-i âlem, buna en büyük şâhid-i sâdıkıdır.

Efendiler!

Şu hey'et-i muhtereme şân-ı mevcûdiyetden, kemâl-i şa'şaa ile sahâif-i tevârîhin kısm-ı mübahâtına intikâl eyleyen bir vak'a-i celâdeti ihyâ ve eclâfin uhde-i hamiiyetine tertîb eyleyen vezâif-i ihtirâmiyyeyi ifâ eyledi. Bizler bu hey'et-i celîleye karşı müteşekkiriz, minnettâriz. Göreceksiniz ki Gazî Süleyman Paşa türbesi hâdisât-ı sâbika-i âleme karışarak toprağa gömülmüş bir vak'a-i şehâmeti, azmiyetle, dehşetiyle gösteriyor. Birkaç asır sonra gelibde Hazret-i Gazî'nin şöhet-i celâdetinin meddâh bî nezirî olan Edib-i âzam Kemâl Bey merhûm da o türbenin ayağı ucuna sığınmış! Türbe ile Kemâl'in kabrine şöyle şâirâne bir tevcih-i nazar idenler, Kemâlî dünyâlara sığamayan o ateşpâre-i celâdetin kadr-u şânını tebcîl için pâyna yüz sürüyor zan iderler. Dünyâda [14] temâşası ruha safâ virir bundan büyük bundan âlî bir manzara var mıdır?

BOLAYIR'DA NAMAZ TEPE

Meâsir-i celâdet ve hamiiyete ta'lluk idübdde, hâfıza-i itîbâr-ı millete nakş idilen hâdisât-ı âlemden mâ'adâ şuûn-ı kâinât-ı sâha-i mevcûdiyette gavr-ı nisyâne geçirerek mahv itmek, zamanın en büyük şânı, en büyük şîârıdır.

Mâzîden müstakbele nakl-i vukuât ile ef 'âl-i eslâfdan eclâf-ı vâkfâne-i ikâz eyleyen târîh bile, zamanın dest-i tahrîbkâr nisyânından, nice nice vukuât-ı 'azîmeyi sıyânete kudretyâb olamamıştır.

Bu sebeple beşeriyet kendi saâdet-i ictimâiyyesine kâfil veya hâdisât-ı felâketine dâhil olan vukuâtı hâfıza-i i'tinâ itmelidir ki, eclâf-ı mekârime teşvîk veya vukua gelmesi melhûz-ı ahvâl-i ilmiyyeyi tevkiî ve hiç olmaz ise esbâb-ı mâniyai ihzâr idinceye kadar ta'vîk idebilsin!

[15]Osmanlılar, akvâm-ı âlem arasında kahramanlık gibi, merdlik gibi, fedâkârlık gibi, hasâisde ferd olarak görünmüşlerdir. Kurûn-ı evvelî vekâyî'-i 'azîmesi şöyle dursun! Osmanlılar kurûn-ı vustâyı şehâmet ve celâdetleriyle revnakyâb-ı iclâl eyledikten sonra mekâbir-i şân ve şöhretlerine çakılan cengâverân-ı Arabî bile meâsir-i kahramânîlerine âlem-i ervâhdan senâhan eyleyecek merdlikler izhâr eylemişlerdir.

Sadr-ı İslâm'da, Mağrib-i aksâyı başdan başa feth iden bir serdâr-ı zaferşîâr, her bir merd ve merdlikde de ferd olan cengâverân-ı Arabî seyf-i sârim-i celâdeti karşısında serfûr-i Bürde-i itaât ittikten sonra Bahr-i Muhît-i Atlâsinin bir kenarına çekilmiş! Devesini yarı beline kadar denize sürmüş:

Yâ Rab! Bu deryâ-ı ummân mâni'-i meşy u seyrân olmasaydı, ism-i celâlini daha ilerülere götürür idim] nidâsı ile 'âzim [16] ve himmetinin bî pâyânlığını göstermiş idi. Serâpâ-i mehâbet-i mücesseme kesilmiş olan tevâbi'-i celâdetinin develeriyle, oklarıyla, yaylarıyla, kılıçlarıyla, taş yâmânlı kârgılarıyla sath-ı deryâyâ in'ikâs eyleyen işkâl-i mühîbesi ise temâşâsından gınâ gelmez bir levha-i ulviyye-i zafer vücûda getirmiş idi.

Ya Osmanlı kahramanlarının en nâmdârı olan şehzâde Gazî Süleyman Paşa ise dünyânın en müstesnâ mevkî'inde zînetsâz olan bir dağın kenâr-ı dâmânına yüz sürerek revân olan bir deryânın sâhil-i letâfetine ittiği zaman o mâniya-ı tabîiyyeyi [Ukbe bin Nâfi] gibi maksad-ı mukaddesenin icrâsına hâ'il görmemiş; üç beş ağaç dalından vücûda getirdiği bir vâsita-i kerâmete teslîm-i nefis itmiş; denizi yarmış, bir taraftan diğer tarafa geçmiş; bu taht-ı revân-ı bahrî ise öyle orduyu değil, bir kaç kahramandan mürekkeb bir gayret-i mücessemeyi nâkil idi. Güyâ ki şehzâdenin o yârân-ı celâdeti, Bahr-i Muhît-i Atlasîyi yarib geçemeyen

mücâhidîn-i arabın ervâh-ı mahşûresi idi. İşte hazret-i şehzâde [17] dünyâda hayâli bile tüyleri ürberdecek böyle bir ulviyyet-i sarfeyi temsil eylemiştir.

Gazî nâmdâr bununla da kanaât itmemiş; İspanya'ya geçübde vesâit-i nakliyâtını kendi askerinin eliyle yakdıktan sonra maiyyet-i efrâdını etrafına toplayan, [önünüz düşman bî amân, arkanız ric'atınıza mâni' bir deryâ-ı ummandır. Allah yolundan başka gidilecek bir şâhrâh-ı necât kalmadı!] nutk-ı mütecellidânesini îrâd eyleyen bir gazanfer-i müşhidinden ef 'âline senâhân idecek bir asr-ı kahramânî daha ibrâz eylemiştir. Hazret-i Gazî, asr-ı kerâmet-i irfânı olan o bir iki salı orada parladıktan sonra o harâbezâr zemîne dökülmüş olan mürüvvetmendân-ı ilâhîyi etrafına toplamış; evellallâh yolunu aramışlar; mihrâb-ı cihâd ve fazîlet olan [Namaz Tepe]'ye çıkmışlar; dîvân-ı hakka durduktan sonra meslek-i mücâhidânelerinde devam itmişlerdir. Bu fırka-i hakperestâneyi orada görenler, İspanya da terk-i cân ve cihân eyleyen [Târik bin Ziyâd] maiyyet-i kahramanlarının [18] şühedâ-ı zevî'l hayâtı zan iderler.

Şehzâde-i Gazî işte bu 'azimet-i fıtrında bir sâhib-i mâlîkdir. [Namaz Tepe] de işte böyle bir feyiz-i gazânın mazhar-ı tecelliyâtı olmuş bir mevki'-i mübârektir.

[Namaz Tepe]'yi uzakdan temâşâ idenler pâyına yüz süren bir deryâ-ı pürhurûşa karşı yükselmiş yükselmiş de kefenbedûş-ı şehâdet olarak kendine takrîb itmek isteyen bir hizb-i kalîl-i mücâhidîne âlem-i bâlâdan Allah yolunu gösteriyor kıyâs iderler.

Silsile-i vekayî'-i 'âlem başdan başa araştırılsın? İslâmiyet'e , insâniyyete, Osmanlı padişahları, Osmanlı şehzâdeleri, Osmanlı ulemâsı kadar hizmet itmiş kim var ise gösterilsin!.. Ya eclâf, o mücâhidlerin, o kahramanların meâsir-i gazâsını hıfz ve ihyâ ile mükellef değil midir?

Namaz Tepe, bizim andımızda, mübârekdir; mukaddesdir; muhteremdir.

Mübârekdir: Çünkü ziyâ-i hakîkat ve medeniyetin kabiliyyât-ı füyûzâtı bu noktadan tenvîr eylemiştir.

Mukaddesdir: Çünkü bu millet kılınçlarının iltima'ndan husûle getirdikleri şâhrâh-ı münevverde yürüye, yürüye Viyana surlarına kadar ancak bu noktadan vâsıl olabilmüşlerdir.

[19]**Muhteremdir:** Çünkü insâniyyetin muhtâç olduğu saâdetserây-ı medeniyeti işte bu mübârek topraklarda bu noktadan itibâren vücûda getirdiler.

Hâlâ Koca Gazî'nin müşhid-i mübâreği üzerine kurulmuş olan onurânî türbe, seyf-i şecâatları cihânlar güşâd eylemiş olan dilâverân-ı Osmâniyyenin meâsir-i bedîası için en rengîn bir tâk-ı zaferdir.

Namaz Tepe'ye, o nokta-i fütûhâta mücâhidîn-i evvelîn maksad-ı mukaddesleri ile mütenâsip, altundan, yakutdan bir mihrâb, bir namazgâh vücûda getirilse, etrafına çekilecek şebeke-i cevahirin parmaklıkları elmasdan, inciden dökülse icrâdır; çünkü o tepe, Osmanlılar'a âid şân ve şehâmet meydânlarının evvelîn-i bâb-ı azîmetidir.

Milletin meftûr olduğu şecâyâ-ı kaderşinâsiden me'mûldur ki, Namaz Tepe, medeniyet ve ma'rifetin îâne-i i'cazkârisiyle bugün birer serây-ı ihtîşâm halini alan merâkib-i bahriyye cihâna karşı da bir matâf-ı ihtirâm sûretini iktisâb eylesün! Oraya hiç olmaz ise mermerden masnû' bir mihrâb vaz' idilsin!

Bunda, milletin hamiyeti kâfil olabilir. Biz eslâfımızın âsâr-ı ma'rifet ve mahsûl-ı şehâmetine ta'alluk ider meâsir-i bediâsını [20] yâda vesile olacak husûsat-ı ihmâl ider isek, kaderşinâslığımızı eclâf nazarında isbâta nasıl mukadder olabiliriz?

Karada denizde cihâd-ı vakf-ı hayât eyleyen ecdâdımız bir ellerinde seyf-i şecâât, diğer ellerinde kalem-i hamiyet ve insâniyyet olduğu halde:

Zikre şâyândır Fûrât'ın her yeri

Ben ki bir Türk'üm unutmam Ca'ber'i

Var yeri gitsem [mezâr-ı Türk] 'e dek

Nâşidesiyle eclâf-ı eslâfın mefâhir-i kahramânîsini yâda da'vet ediyor. Uçbe-i târîh-i âleme zînet viren ve bütün âlem-i insâniyyeti hayrân kılan vekâyî'-i 'azimenin meydân-ı icrâsı olan yerlere Avrupa'da neler yazılmaz ?!

27 Temmuz (1)326

“GELİBOLU’DA KUR’Â-I FERMÂN-I HÜMÂYÛNUN KIRÂATI ESNÂSINDA İRÂD İDİLMİŞ NUTK DUR”

Askerler!

Size asker olmadan bu ünvân-ı mübeccel ile hitâb idişim, bu meslek-i ulvînin, ‘azimet-i şânını gönüllerinize [21] telkîn içündür. Bugünden itibâren size de Osmanlı Askeri dinilecek; muhâfız-ı âliü’l-vatan ünvânını alacaksınız!

Sizin de süngünüz parlak, kılıcımız kanlı olacak!

Askerler!

Biliniz ki Osmânlı Askeri, bu milletin ümîd-i mücessem-i şehâmetidir. Ecdâdımız bu vatanın her kabza-i türâbına bir cân virdi. Ebedî bir şân kazandı. Bu yerleri bu mübârek toprakları vücûdlarından damla damla akıtdıkları hûn-ı pâk ile aldılar!

Bir aşiretten işte bu gördüğünüz koca şanlı, azîmetli, devleti te’sîs ittiler! Sizde anların evlâdı, sizde anların vâris-i şecâatisiniz! Bundan böyle gözünüze en ziyâde görünecek şey, silâh-ı düşmandır. Elinizde tutduğunuz şu kırmızı bayrak, sizin en son rütbenize mahsûs kanlı bir kefendir. Bunu da biliniz ki asker gözyaşı dökmez, kandamla döker. Mevt-i hâil hayât bulub da üzerlerine çökse, mezarlar açılıbda her zerre hakkında eceller fişkırır, her bastığı [22] yerde bir gayyâ-ı cehîm zühûra gelse, dünyâ topdan, tüfenkden bir zelzele-i mücesseme halini alub da üzerlerine düşse Osmanlı Askeri yine ölümden korkmaz, bugün bu devletin muhâfaza-i şevketüne, âlâ-ı şânına, anâsır-ı muhtelif evveldi de iştirâk idiyor.

[İttihâd, teşkîl-i kuvvet ider] hükmünü Osmânlı nâmını taşıyan her ferd, tepeden tırnağa bir silâh-ı zafer kesilerek fi’len isbâta çalışıyorlar.

İmtizâc-ı akvâmı vücûda getirecek bir mekteb-i âli var ise o da asker ocağıdır. Dünyâda silâh arkadaşlığından büyük bir rütbe, bir meziyyet tasvîrine imkân yoktur. Lîsân ve cinsiyyetdeki ihtilâf, nizâmât-i askerîye te’yîd edilmiş ittihâdı eclâf idemez. Bununla amâlî, ikbâl-i vatandan ibâret milyonlarca halk askerliğin şerefiyle şerefyâb olarak devlet için bitmez, tükenmez bir mahzen-i satvet güşâd edilmiş oluyor. Bu sayede vatan-ı müştareğimiz ister ise her zaman emrine âmâde bir buçuk milyondan ziyâde kuvveti hâzır silâh bulacaktır.

[23]Hükûmetin muâmelât-ı kerîmânesine bakılırsa adl ve ihsândan ibâret olduğu görülüyor. Böyle bir hükûmetin eline düşecek

böyle bir vâsita-i satvet de ni'met-i asâyiş-i cihân ile saâdet-i âleme ne büyük hizmet ider!

Yalnız gayret idelim; cehl-i kader-i mel'ûn olan ağrâz-ı nefsânîyyeyi bir tarafa bırakalım. Vatan-ı âsliyyenin dâire-i ittifâkından ayrılmayalım. Çünkü ittihâd uğrunda sarf olunacak himmetlere, Osmânlılığın hamîyyetine, insânîyyetine bir delîl-i celîl olacaktır.

Ahlâk-ı fâzıla ve secâyâ-ı muhassine ile mütehâllik olan Osmânlılar neş'e-i evvellerinin en satvetli hengâmında bile edyân-ı sâire ashâbı hakkında gayet semâhatkâr bulundu. Bugün de anlara dest-i muhâdeneti uzatıyorlar. İttihâda da'vet idiyorlar. Şu hey'et-i hâzırada anın kemâl-i ulviyyetle tebessüm eylemiş bir bürhân-i zî hayâtıdır.

Feyz-i istikbâl necât ve saâdet bizim içündür. Âfimiz nûr-ı mübîn gibi açıktır. Haydi! Çocuklar arş ileri.

26 Ağustos (1)326

[24]GELİBOLU'DA ALİ BABA TÜRRESİ

Osmânlılar ki, kılınlarından damla, damla akıtdıkları hûn-ı hamîyyet ve şehâdetle şarkda garbda tahkîm-i bünyân-ı saltanat eylediler!

Dağları, taşları aşdılar; bütün cihâna ni'met-i refâhiyyet ve saâdeti, kuvve-i ihsân ve adaleti göstererek zabt eyledikleri yerleri insânîyyetin tahtgâh-ı şevketi eylemek ulviyyetinde isbât-ı iktidâr eylediler.

Denizleri, bahırları yardılar, (meşy-i âlî-i ma') kerâmetini izhâr eylediler.

İnsânîyyetin i'lâsına, saâdet-i âlemin ihyâsına mu'cizât-ı vekayi'den âd olunacak havârik-ı şehâmet izhârıyla çalışdılar. Bu mübârek topraklar vâris-i haslet-i mürüvvetleri olmak lâzım gelen ihlâfa yâdigâr-ı ömür olarak ihdâ eylediler.

İşte Gelibolu eslâfının varmak istediği kâ'be-i insânîyyetin merhâle-i evvelâsı ve o uğurda virdikleri şühedâ-ı hamîyyetin şâyân-ı ihtirâm bir kabristân-ı fenâsıdır.

[25]Şân ve satvetimizle dehşet-i gâlibiyetimizi nice asırlar bu dünyâda idâmeye kâfil olan ecdâdımızın bakıyye-ı i'zamı burada, bu topraklarda şeref-i ârâm-ı ihticâbdı.

Bolayır'daki Namaz Tepe Gazî Süleyman Paşa ile mâiyyet-i efrâdına nasıl kible-i münâcât ve kâ'be-i hâcât olmuş ise kırık dökük

taşlarıyla inzâr-ı itisâr o günde fenâ-yi âleme bir misâl-i hazîn kesilmiş olan Gelibolu kabristânı da eslâfin ‘azamet-i ef’âlini tebcîl eyleyen eclâf için öyle bir medine-i ta’zîm halini almışdır.

Bir akşam vakti idi. Gelibolu Mevlevîhânesinin şarkına isâbet iden mevki’de [Âli Baba] türbesiyle kabristân arasındaki ufak bir tepede oturuyordum. Pişgâhımda İstanbul’dan kopan rüzgârın önüne katılarak buralara kadar dökülen Marmara’nın ab-ı letâfet-i nisârı, boğazın her iki taraf-ı sâhiline sürüne sürüne akıp gelen Bahr-i Sefid’in envâc [26] bî-karârî burada birleşiyordu. Bu deryâ-ı bî-misâlin nihâyetinde ise birbiri üzerine yığılmış gibi görünen Anadolu’nun o yer-i azamet ve vakar dağları zînetsâz-ı inzâr idi. Bulduğum tepe ile civârı meydân-ı cihâdda sülâfe-i nûşan-ı şehâdet olan eslâfin türbe-i ihtirâmı, karşımda görünen dağlar ise gûya ki hilâfet-i mukaddesât-ı islâmiyye nin heybet ve ‘azîmetden mürekkeb bir serîr-i ihtîşâmı idi.

Akşam güneşinin in’ikâsı ile bir kabir üzerine düşmüş olan bir servin sâyesi mezâr-i sükûnunda bir yığın üstühânpareden ibâret kalan sâhibinin kedd-i tûbâ-ı zîbâsını resm idüb duruyor zan olunuyordu. Sağ tarafa isâbet iden kabristân pek harâb idi. Dest-i rüzgâr sâhiblerinin vücûdu gibi! Üzerlerine bir alâmet olmak üzere dikilen taşlarının yazılarını da sahife-ı mevcûdiyyetden silmiş idi.

Te’sîr-i şâm-ı garîbân ile gönlüm ta’rîfine kudreyâb olamayacağım bir hâl-i istigrâka düşdü. Lisânım bilâ ihtiyâr:

[27]Her kerre hubka âhirbed ve muştî hakest

Göçe hâcet ki bir eflâk gişi eyvanrâ

Beyitini okumağa başladı. Bu esnâda Mevlevîhâne civarından uzakdan uzağa kulağıma müesser bir âvâze-i nây geliyordu. Nâydan çıkan sadâ, hevâ-i sükûnu ihtizâza getirdikçe, mestûr-ı zûr-i türâb olan envât mezarlarında inliyorlar zan olunurdu.

Güneş artık gereği gibi ufka takrîb idüp de taşlara ağaçlara in’ikâs iden ziyâ-ı hazîn zemîne koyu bir sâye salınca sağımda, solumda bulunan taşlar, te’sîr-i sadâ-ı nây ile sûr-ı isrâfile uğramış da mezârlarından fırlayarak tahcir itmiş insân gibi görünmeğe ve gönlüme ilka’dı havf itmeğe başladı. Pence-i ecel yakamdan yapışacak gibi hirâsân oluyordum. Acaba bu havf neden?.. Bir vakit anlarda bizim gibi cân... bizim gibi bir takım âmâle esir olmuş insân değil mi idiler ?.. Şimdi âsâllarına rücû itmişler! Ahkâm-ı mukadderât-ı ilâhîyyeye karşı kemâl-i [28] teslîmiyetlerini lisân-ı hâl ile erbâb-ı hayâta ilhâm ve efhâm idiyorlar. Bilemem ki bunca korkulacak ne vardır?..

Ta'rif-i sadedinde bulunduğum bu mevki'in biraz aşağıda bir türbe mevcûddur ki ahâlînin mertebe-i tevâtüre varan rivâyâtına bakılır ise devlet-i Osmâniyyede [ilk kapudân-ı deryâ]olan zât imiş! Fil'l-hakîka sefâin-i harbiyye-i Osmâniyyeden hangisi bu mevki'in pişgâhından güzâr eyler ise – eser-i ihtirâm olarak – bir pâre top endâht ider.

Keyfiyyet böyle olmağla beraber târihin delâlet-i kaviyyesiyle anlaşılacağı üzere biz de ilk kapudan-ı deryâ bânî-i evvel-i devlet sultan Osmân Hân Gazî devrine şeref viren 'â'zimden [Karamürsel]'dir.

Osmânlılar'ın pertev-i ikbâl ve istikbâlini bâzû-ı celâdetleriyle bahren Anadolu'dan Rum iline geçirmek isteyen nevresîdegân celâdete, tecârib-i bahriyyede ilk ders-i hamiiyeti viren [Karamürsel]'in maiyyet-i efrâdından bir [Kara Ali] var ise de bu (Ali Baba) imtidâd-ı zaman münâsebetiyle o olmamak lâzım gelir. Türbeye şâirâne tevcîh-i nazar idilir ise devr-i merdânenin tecessüm itmiş bir heykel mühîbi gibi kenar-ı deryâyâ kurulmuş görünür. Sâhib-i bedel-i hayâtı olmak lâzım gelen sâhillere, denizlere âlem-i ervâhdan nazar-ı endâz oluyor zan idilir. Garibdir ki türbenin bu kadar ihtişâmıyla beraber Gelibolu evkâfınca bir güne kaydı da yoktur.

Gemilerimizin, insânlarımızın nazarında bir arş-ı 'azîm-i ihtirâm hâlini alan türbenin sâhibi acaba kim ola?

12 Eylül (1)326

GELİBOLU'DA GÂLEYÂN-I HAMİYYET

Gelibolu: Şecâata, hamiiyete, kahramanlığa ta'alluk ider meâsir-i cemîlenin, şuûn-ı kâinâtın sâha-i tecelliyâtı olmuş bir buk'a-ı mübârekedir. Buna târih-i âlem bir şâhid-isâdıkdır. Ahâlîsi ise acz-u fakr içinde bir maîşet-i kanâatkârane ile me'lûf oldukları halde fütüvvete, mürüvvete müteallik hususâtda en [30] büyük insâların en büyük medîha-i aftihârı olan şân-ı sahâveti izhâr ile ağniya-ı millete bir numune-i vâcibü'l-ımtisâl irâe iderler. Buna vekâyî'-i âtiye, tebyîn-i hakîkat ider bir zebân-ı nâtıkadır.

Gelibolu, Osmânlılar'ın ilk tersâneyi vücûda getirdikleri bir sâhil-i latîf olduğu için halkında, donanmamızın denizlerde a'lâm-ı şevket ve haşmetine i'lâ ve devletin bahren kudret ve satvetini ihyâ edecek vesâitin ihzârı uğrunda [mallarımız yok ise cevher-i cânlarımız da yok mudur? Ânı îsâr ile bu 'azm-i kaviyyin husulüne delâlet ideriz] i'tikâd-ı mukaddesi vardır.

Bu halkın büyüğü küçüğü:
“Himmet-i ihvân-ı sadâkat-ı simât
Eyleseler zerre kadar iltifât
Senin siyâh la‘l-ı bedehşân olur
Zerre iken mühr-i dirahşân olur”

[31]Manzumesini ezberlemişler. Râst geldikleri yerlerde inşâd ile fevâid-i teâvün-i ta‘dâd ve kuvvet u şevketin bir millete bahş eyleyeceği saâdet uz mâ yâd iderek kîse-i hamiyyet ve mürüvvetlerini güşâd idiyorlar. Burada, fazîlet-i sehâ ile tahliye-i nefis itmiş öyle ashâb-ı ticârete tesâdüf olunur ki, hamiyyet uğrunda varlarını, yoklarını fedâ ile uhuvvet-i insâniyyet için iktisâb-ı sermâye-i mesûbat iderler.

Burada taharrî-i hayrâne vakf-ı nefis itmiş öyle erbâb-ı hamiyyet mevcûddur ki, mâl-ı dünyâ ancak icrâ-ı hasenât içündür. İcrâ-ı hasenât ise hıfz-ı vatan uğrunda tedârik idilen eshâb-ı satvetdir; i‘tikâdında bulunur. Ve bu hasâil-i vatanperverânenin kemâline hizmet ve iltifât iderler. Burada meziyyet-i civânmerdâne ile meftûr öyle fakra meşhûd olur ki, idâme-i hayâtına kâfil olacak nânpâre-i nefisinden dirîg iderek mâye-i icrâ-ı bedeni olan vatanın hıfz-ı ikbâli için alınacak bir geminin velev en ufak bir çivisinde olsun hisseleri bulunmakla mübâhât iderler.

Geçenlerde;

Gelibolu’da, Yüzbaşı Seyfeddîn Bey tarafından donanma [32] iânesine teberru’ idilen [fî küllü‘l-umûr] levha-ı celîlesi uhuvvet-i kırâathânesinde meydân-ı müzâyedeye çıkarıldı. Bu müsâbaka-i hamiyyetde levha-ı mübâreke beş yüz otuz beş guruşa çıktı. Giritli Sâkî Bey uhdesinde kaldı. Mûmâileyh tarafından yine bir emr-i hayra delâlet idilmek üzere dersaâdetde fâtih-i ittihâd klübüne hediye idildi.

Yine geçenlerde;

Gelibolu’da (Barbaros) ve (Turgut Reîs) zırhlılarını istikbâl için icâr idilen bir vapurda bir tütün paketi müzâyedeye vaz‘ idildi. Erbâb-ı fütüvvet meydân-ı müsâbakaya atıldılar. Müzâyede kesb-i şiddet itti. Bir halde ki, mevcûddan, bir paket tütüne bedel olmak üzere ellerinden gelse eazz-i eşya olan cevâhir-i cânları virecekler; istihsâl-i maksad eyleyecekti. [yalın ayak benli Mustafa]nâmında biri şimdiye kadar mâl-ı mevcûd-ı ittilâk olunur nesi nar ise bu uğurda fedâ ile o bir paket tütünü almak fedâkârlığını gösterdi. Bununla da [33] kanâat itmedi; “donanma bizim medâr-ı hayâtımızdır. Cevâhir-i cânımızdan bile bedel alınsa çok değerlidir. Hayânın devlet-i şehâdete, meâsir-i hamiyyete vâsita olmakdan başka kime bir lûtfu olmuş ki, bize de olsun!” kavlı-

mütecellidânesi ile gınâ-ı kalbi kadar fikr-i hamîyyeti olduğunu da göstererek umuma bir ders-i intibâh ve insâniyyet virdi.

Bir milletde mikyâs-ı mürüvvet için bundan daha âlî, daha büyük nasıl bir eser-i kemâl gösterilebilir; vâr olsun o yalın ayaklılar ki? Bu milletin saâdet-i hâlini birçok erbâb-ı yesârdan daha ziyâde düşünüyorlar? Yalın ayak benli Mustafa'nın şu fi'l-i mebrûrine hezâr-ı âferîn!

[34]Yine geçenlerde;

Gelibolu'da bir hayâl oynatıldı. İki yüz kırk yedi guruş hâsılat-ı sâfiyye oldu. O esnâda Giridî Sarı Paşa merhûmun necl-i muhteremi Kâmrân Bey'in çîre destî-i mahâreti olan yağlı boya [Mes'udiye] zirhlısı mevki'-i müzâyedeye vaz' idildi. Beşer onar artırıldı. Fazâil-i muhsine ile tezyîn-i nefis iden ashâb-ı fütuvvet elli beşer yüzer arttırmağa başladı. Levha, bin iki yüz otuz beş guruşa kadar çıktı. Bolayır topçu âlâyı tâbur imâmı Hüseyin Hüsnü Efendi Bey'den iki yüz guruş arttırdı. Bin dört yüz otuz beş guruş da uhdesine kaldı.

Mürüvvetmendân-ı ahâlî, bu sâhib-i fütuvveti, yed-i ihtirâmında o resim olduğu halde çalgı ile, debdebe ile tantana ile hânesine kadar götürdüler. Kader-i dâniliklarını bu sûretle [35] isbât eylediler. Mûmâileyhde, mâl-ı mürüvveti olan bu resmi Kal'a-i Sultâniyye iâne sergisine teberru' eyledi.

Yine geçenlerde;

Gelibolu'da eczâcî mektebi talebesinden Gelibolulu Hacı Âli Efendi tarafından Ahmed Ağanın kahvehânesinde bir fincan kahve meydân-ı müzâyedeye kondu. Fukarâ-ı ahâlî bir haylî arttırdılar. Seksen beş guruş otuz parada Bolayır istihkâmâtı topçu âlâyı efrâdından Celâl Efendinin uhdesinde kaldı. Sad-ı âferîn bu hamîyyetli nefere!

Yine geçenlerde;

Gelibolu'da Rıza ve Osman kapudanlar tarafından müzâyedeye konulan bir [ayva] yüz otuz bir guruşa, Hüseyin Çavuş'un kahvehânesinde mevki'-i müzâyedeye vaz' olunan bir şişe gazoz yüz altmış üç guruşa kadar irtikâ itti.

[36]Yine geçenlerde;

Gelibolu'da redîf zâbitânından Kal'a-i Sultâniyyeli Ahmed Eşref Efendi tarafından donanma iânesine terk idilen bir revolver iki yüz yetmiş beş guruş-ı bedel ile müdde-i umûmî muâvini Abdal Bey uhdesinde kaldı. Mûmâileyh pişvâyân-ı erbâb-ı hamîyyetden olduğu cihetle mezkûr revolveri yine iâne-i bahriyye hey'etine teberru' itti.

İşte ticâreti mâ'dûm dinilecek kadar fakîr olan bu memleketdeki halkın efrâd-ı avâmından, havâss-ı kirâmına kadar öyle mürüvvetler! Öyle fütüvvetler sâdr olmuştur ki, tasvîr-i mefâhiri yolunda fikirler ihâtadan, kalemler beyândan kasırdır.

Bu âlemde hangi kuvvet vardır ki, himmete mukâvemet idilmiş olsun!

Bu mürüvvetkârların nâmı, eclâfa bir hediye-i insâniyet [37] olmak üzere sahâif-i matbûât da pâydâr olmak gerektir. Buradaki halkı kâmilin:

“İdrâk idene asl-ı beden hâk-i vatandır

Kim hâk-i vatan mâye-i eczâyı bedendir.”

Hükmüyle âmildir.

29 Eylül sene (1)326

GELİBOLU'DA DEMİR BORULAR DÂHİLİNDE CEREYÂN-I MA'İ LEZİZ

Hayâtın idâmesine kâfil olan, neâm-ı dünyeviyye içinde sudan daha azîz ne vardır ki, Cenâb-ı Hâk ma'-i ve tin, mahz-ı şifâ-ı insân olan nesne-i tenzîlinde ânın izzet bir âyet-i kübrâ ile tebyîn idiyor.

Su, bunca ni'met bî minnet-i hudâ içinde böyle bir vasf-ı sübhâniye mazhar olmuş en mübârek en kıymetdâr bir mâye-i hayâtdır.

[38]Su, beniyye-i beşerin kemâlnümâsına hizmet ittiği gibi saâdet-i enâma kâfil olan bunca cevvi-i hoş cereyân-ı ma'rifet ve medeniyetin, serâirhâne-i tabiyyatdan zemîn-i lâtif zuhûra gelmesine de vâsita-i münferide olmuş menba'-ı füyûzâtdır.

İşte vâr olsun Gelibolu'daki o erbâb-ı hamiyetin cevviâr-ı himmeti ki, ihtiyâcât-ı beşeriyyenin en mübremi olan ma'-i lezîzin demir borular derunundan icrâsına hizmet ile vücûdu müteallik olan birtakım âteş-i emrâzın itfâsına bu sayede kevser-i rîz-i necât oldular.

Gelibolu ahâlîsinin ihtiyâcât-ı zarûriyyesini izâle iden su, kasabaya iki buçuk üç sâat mesâfesi olan bir menba'dan kısmen küngler, kısmen de kârgîr tüneller derunundan geçerek gelir ve beraberinde birtakım âfât-ı merziyyeyi de sürükleyerek getirir idi.

Bununla beraber yed-i zîyânkâr-ı zaman, bu küngleri kırmış, bu tünelleri bozmuş olduğundan bir yudum su [39] için bütün ahâlî bir ataş-ı şedîd içinde kalmış idi. Halkın bir kısmı kuyu sularına mürâcaat, bir takımı da nüzûl-ı rahmet-i Rahmâna arz-ı hâcet iderdi.

O kırık dökük künglerden, o harâb tünellerden çeşmelerin hazinelerine dökülen sular, tifo gibi bir belâ-ı 'azîm-i marazın vâsita-i intisâr

ve sirâyeti olduğundan yüzlerle hattâ -mübâlâğaya haml buyurumlasın- binlerle nüfûs nüfûs kıymetdârı hâk-i helâka sürmüş idi.

Gelibolu Mutasarıf-ı Esbakı İbrahim Sârim Bey merhûmun riyâsetinde memleketin münevverü'l-fikâr eşrâfından bir komisyon teşekkül iderek zavallı memleketi istîla eyleyen bu nâr-ı mühîb-i müsîbetin indifâî çareleri düşünölmüş! On bir seneden ibâret bir müddet ile gümrükden dâhil-i kasabaya girecek kâffe-i eşya, emtia, erzak-ı mütenevvia üzerine mütefâvitü'l-mikdâr bir resim vaz' olunmuş! Bundan hâsıl olan mübâlâğ ile demir borular derunundan memlekete su isâlesine karar virilmiş idi.

[40]Ameliyât-ı inşâiyye ve husûsât-ı fenniye ve hesâbiyye için teşkil buyurulan komisyon riyâset-i evvelâsına mürüvvet ve insâniyyetde memleketin âb-ı reviyi-yi hamiiyeti olan ve eşrâf-ı memlekette bulunan Rıza Âtîf Bey Efendi ta'yîn buyurulmuş riyâset-i sâniyesini de umûr-ı hayriyyeye hasr-ı nefis itmîş olan Mevlevî şeyhi reşâdetlü Burhâneddîn Efendi Hazretleri der'uhde buyurmuşlar idi. Cihet-i fenniyyesinin nezâreti de topçu binbaşılardan kudret ve kifâyet-i âlemiyyesiyle mütemâyiz Vâsîf Bey Efendiye tevdi' idilmişti.

Komisyon Â'zâsı ise: Âsım Âtîf Bey Efendi ile tüccârdan Hacı Ohannes Nihabetyan, Hacı Drako Yorgi Ananostra, Hacı Simarya Efendilerden ibâret idi.

Komisyon, memleket için aynü'l hayât olan bu işin husûlünde harikalar vücûda getirir ikdâmât ibrâz itiler. On on beş senede ikmâl-i müyesser olabilecek olan şu emr-i mühimmatın itmâmına tayy-ı zemân ider gibi çalışdılar; çabaladılar. On iki bin [41] metrudan ibâret olan demir boru tefrîşâtını beş altı sene içinde ikmâle muvaffak oldular. Bu müddet içinde memleketin kenarına üç yüz bin metru mükâ'abı su istîâb ider gâyet cesîm ve mefîn bir havuz inşâ ve mevcûd çeşmelere yirmi çeşme daha ilavesiyle susuzluk yüzünden dûçâr-ı bî tâb olan ahâlî-i memleketi mîzâb-ı himmet ve ihyâ eylediler.

Komisyon hey'eti kâmilen erbâb-ı nâmûs ne iffetden olub kemâl-i istikâmet ile îfâ-yi vazîfede bezl-i nakd u cânede şitâb ve bu hizmet-i fahriyyeleri ile memleketlerinin saâdet-i dâime ve füyûzât-ı müstakbelesini iktisâb iderek ahâlî-i kasabayı selsebîl-i himmetleri ile sırâb eylediler.

Bu erbâb-ı mesâînin gayretleri ümîd ideriz ki ind-i Allahiyyede de su gibi azîz olur.

8 Teşrîn-i evvel sene (1)326
MîM. ÂMİN

Metinde Geçen Kelimelerin Anlamları

A

âb: Su

âb-ı letâfet-i nisâr: Saçılan sular

âfat-ı merziyye: Razi olunan belalar.

agrâz-ı nefsâniyye: Nefse ait maksatlar

agâyâr: (daha, pek, çok) gayretli adam

ağniya-ı millet: halkın zengin olanları

âhir-i bed: kötü zaman

akvâm-ı âlem: dünya işleri

âlem-i bâlâ: yukarıdaki alem, öteki dünya, ahiret

âlem-i askerî: askerlik alemi, askerlik hayatı

âlâ-ı şân: şan ve şöreti büyük olan

a'lâm-ı şevket: büyük elem, keder ve sıkıntılar

amelîyyât-ı inşâiyye: yapıyla ilgilenecek, yapacak, inşa edecek olan

âmil: 1) sebep 2) emeli olan isteyen

anâsır-ı muhtelif: çeşitli unsurlar

ârâyîşyâb: süsleme, bezek, ziynet

âriz: 1) gelen 2) tesadüfi vakka 3) dağ, bulut, vesâire görmeye mani olan her şey

arş-ı berîn-i râhmân: yüce Allah'ın katı

arş-ı azîm-i ihtirâm: en yüksek saygı hürmet değerini alma

arz-ı hâcet: gereklilik arz eden

âsâl: ahlâk

ashâb: sahipler, malik ve mutasarrıf olanlar

ashâb-ı Necdet: kutulanlar

asr-ı kerâmet-i irfân: zamanın sırlarını bilme mucizesi

âteş-i emrâz: ateşli hastalık

ataş-ı şedid: şiddetli susuzluk

âvâze-i nây: ney sesi

âyet-i kübrâ: büyük, daha büyük ayet

aynû'l-hayât: hayat pınarı

Azamet-i ef'âl: büyük işler

'azm-i kaviyy: sağlam kemikler

B

Bâb-ı azimet: azîmet kapısı, büyük kapı

Bagteten: birdenbire, apansızın

Bahr-i sefid: Akdeniz

Bahr-i muhit-i atlâsî: atlas okyanusu

Ders-i intibâh: ilk ders

Delâlet-i kaviyye: güçlü deliller

Der-uhde: üstüne alma yüklem

Deryâ-ı ummân: büyük deniz, okyanus

Dest-i rüzgâr: zamanın eli deymişçesine

Dest-i muhâdenet: dostluk eli

Devr-i merdâne: zamane yiğitleri

Baka-i hamiyet: bir demet haysiyet

Bakiyye-i i'zâm: arta kalan kemikler

Bâlâ-ı âsumânî: mavi gökyüzü

Bedîa: beğenilen ve takdir edilen pek yeni şey

Bekâ'-i vükelâ: vekillerin devamı

Beniyye-i beşer: insanlığın kâbesi

Berrî: karaya (toprak) ait, karayla ilgili

Besâlet: dilâverlik, bahadırılık, kahramanlık, yiğitlik, cesurluk

Beyn: ara(aramızda)

Bezli-nakat: parayı bol verme

Bilâ: -siz, -süz

Bilâ ihtiyâr: gayr-i ihtiyari, elinde olmadan yapma

Buk'a-ı mübâreke: mübarek yer

Bürhân-ı zî hayât: yaşayan tanık

C-C

Ca'ber: Suriye'de bulunan bir Türk Kalesi

Cehl-i kader-i mel'ûn: kötü kader

Celâdet: bahadırılık, kahramanlık, yiğitlik

Cemîle: hoş gitmek için yaranma

Cengâverân-ı Arabî: arap savaşçıları

Cevâhir-i cân: kıymetli can

Cevher-i cân: can özü

Cevher-i kabiliyyet-i irfân: üstün bir anlama, bilme, sırlara vakıf olma yeteneği

Cevvî: arzın etrafındaki boşlukla ilgili

Cihâd-ı vakf-ı hayât: din uğruna olan savaşa ömrünü bağlama

Cihet-i fenniye: teknik hizmet

Çîre: 1) maharetli, becerikli 2) kahraman yiğit

D

Dâhiye-i tahrîr: felâketin sebep olduğu yıkım

Dâire-i ittîfak: ülke içinde birlik

Dâsûtân-ı mefheret: iftihar duyulan destan

Dehşet-i gâlibiyet: çok büyük zafer

Delîl-i celîl: büyük kanıt

Dershâne-i kemâlât: insanlık, ahlak dersi verilen yer

Dersâadet: saadet kapısı, İstanbul

Ders-i hamiyet: haysiyet dersi

Dirîg: 1) esirgeme 2) eyvah, ah, aman yazık 3) men etme önleme

Dûçâr-ı bitâb: bitki düşme yorulma

E

Eazz-i eşya: en aziz eşyalar, nesnelere

Eclâf: ayak takımları, rezil kimsel

Eclâf-ı eslâf: daha önce bölgede yaşamış olan fakir halk

Eclâf-ı mekârim: fakir ama cömert kimseler

Edyân-ı sâire: başka dinden olanlar

Ef'âl-i mürüvvetkârâne: cömertçe yapılan işler, iyilik yapma

Ef'âl-i eslâf: bir memuriyetle, işle daha önce uğraşanlar

Efhâm: zihinler, anlamlar, idrakler

Efrâd-ı müstebdele: muvazzaf askerlik hizmetini bitiren kişiler

Emr-i hayra: hayırlı emir

Emvâc: dalgalar

Emvât: ölümler

Endâht: 1) atma , atış, atılma 2) silah atma, boşaltma

Erbâb-ı fütüvvet: cömertlik sahipleri, cömert kimseler

Erbâb-ı yesâr: zengin varlıklı kimseler

Erbâb-ı mesâî: işin erbabı

Ervâh-ı mahşûre: haşir gününde ruhların toplanması, mahşer meydanı, kıyamet

Erzâk-ı mütenevvia: çeşitli değişik erzak

Esbâb-ı mânia: zorluğa sebep olan şeyler

Eshâb-ı ticâret: ticaretle uğraşanlar

Eshâb-ı satvet: kuvvetli kimseler

Eslâf: bir memurluk veya hizmette birinden önce bulunmuş olanlar, yerlerine geçilen kimseler

Esâs-ı hamîyyet: milli onurun temeli

Eşraf: şeref ve itibar sahibi kimseler, ileri gelenler

Etvâr-ı merdâne: mertçe tavırlar

Evkâf: Vakıflar Genel Müdürlüğü

F

Fâtiha-i muzafferîyyet: muzafferlik, üstünlük kazanma sözü

Fâtih-i ittihâd: fethedenlerle birlikte, aynı yolda olma

Fâ'ik: manevi olarak üstünde olan, fevkinde bulunan

Fazâil: insanda iyilik etmeye ve fenalıktan çekinmeye karşı devamlı ve değişmez istîdâtlar, güzel vasıflar erdemler

Fâzilet-i nefis: iyi huylarla donanmış, donatılmış

Fâzilet-i senâ: övünülecek erdemler

Fenâ-i âlem: fani, geçici dünya

Fevâid-i teavün-i ta'dâd: yardımlaşmadan doğan faydalar

Fez-i gazâ: kazanılan savaş

Fez-i istikbâl: geleceğin verimliliği, gürlüğü

Fürât: Fırat suyu.

Fütûr: 1)zayıflık, gevşeklik, bezginlik 2) keder, ümitsizlik

Fütüvvet: 1) eski esnaf teşkilatı 2) yiğitlik, gençlik, mertlik 3) cömertlik

Füyûzât-ı müstakbele: gelecekte suyun verimliliği

G

Gâleyân-ı hamîyyet: milli hislerin coşması

Gavr-ı nişyân: hakikatleri unutma

Gayb: 1) gizli olan göze görünmeyen şey, kayıp 2) belirsiz, bilinmeyen şeyler

Gayret-i mücessime: gayretli hale gelme, o biçimi alan

Gayret-i hakperestâne: Allah aşkına uğraşma

Gayyâ-ı cehîme: cehennem kuyusu

Gazanferân-ı mühîb: arslancasına heybetli, korkulan

Gınâ-ı kalb: kalp sıkıntısı

Giş: yürek, kalp

Güşâd: açma, açılma, açılış

Güzâr: geçme, geçiş

H

Hâdisât-ı felâket: kötü. Felaket olaylar

Hâdisât-ı sâbika-i âlem: geçmişteki olaylar

Hâ'il: iki şey arasında veya bir şey önünde perde olan, mani olan, engel

Hâk-i helâk: helak olan toprak, heyelan

Hâkim-i âlem: dünyanın hâkimi

Hâlet-i mefhâret: iftihar duyulma, övünülme

Hâl-i istigrâk: kendinden geçme, kendini kaybetme durumu

Hâmil: taşıyan, götüren

Hamîyyet: milli onur, haysiyet

Hasâil-i vatanperverâne: yurt severcesine huylar, hasretler

Hasâis: bir yere, birine has olan keyfiyetler nitelikler

Hasenât: iyilikler, iyi haller, hayırlı işler

Hâsıl: peyda olan, çıkan, türeyen, üreyen, biten

Hâsıl-ı memleket: memlekette meydana gelen şeyler

Hâsılât-ı sâfiye: masraf çıktıktan sonra kazanç olarak kalan hâsılât, net kazanç

Haslet-i alîyye-i askerîyye: doğuştan asker karakterli

Hasr-i nefis: hayatından zaman ayırma

Havf: korku, korkma

Hengâm: zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim

Hey'ât-ı hâzıra: şehir heyetleri

Hey'et-i cefile: büyük heyet

Hey'et-i muhterem: saygı değer heyet
Hevâ-ı sükûn: huzur arzusu, isteği
Hezâr-ı âferîn: binlerce aferin, teşekkür
Hfız: saklama, ezberleme, bellek, hafıza
Hfız-ı ikbâl: saadetin korunması, muhafazası
Hfız-ı vatan: vatani koruma
Hidmet-i fahriyye: övünülecek hizmet
Hilâfet-i mukaddesât: mukaddes hilafet makamı
Himmet-i ihvân-ı sadâkat: sadakat, samimiyet ve gayretle çalışmaz
Hirâsân: korkan, korkak
Hisse-i mübâhât: övünme payı
Hitâb-ı merdâne: mertlikle söyleyiş
Hûn-ı hamîyyet: haysiyet ve onur için dökülen kan
Hûn-ı pâk: temiz kan
Husûsât-ı fenniyye: teknik konular, işler
Hükûm-i şer'î: şer'î hüküm, şeriatın kuralı
Hürmet-i âzime: büyük saygı duyma

I-İ

İtlak: salıverme, koyuverme
İyâl: bir kimsenin geçindirmek zorunda olduğu kimseler
Îâne-i bahriyye: Bahriye teşkilatı için toplanan para
Îâne-i icazkârî: emek harcayarak, herkesin yapamayacağı gibi para toplama
İbrâz: meydana çıkarma, gösterme
Îcâr: 1)kiraya verme, verilme 2) kira parası
İclâl: 1)büyültme, saygı gösterme, ikram 2) büyüklük, kuvvet ve kudret
icrâ-ı hasenât: hayırlı iş ve iyilik yapma
idâme-i hayât: hayatın devamı
ifâ: yerine getirme, ödeme, bir işi yapma
ifâde-i kusur: kusurlu anlatım
ifâ-ı vazife: görevi yerine getirme
ifnâ: 1) yok etme 2) malı yersiz sarf etme
ihâle-i nazar: alıcı gözle bakma
ihâtâ: 1)bir şeyin etrafını çevirme, kuşatma 2) tam kavrayış, anlayış
ihdâ: bir (ahad'ın müennesi)
ihlâf: yemin ettirme
ihtilâf: ayrılık, uymayıp, uymama, anlaşmazlık
ihtiyâcât-ı zarûriyye: zorunlu ihtiyaç
ihtizâz: titreme, deprenme, sıçrayıp oynama, sallanma
ihyâ: 1) diriltme, diriltirme, canlandırma 2) taze can vericesine iyilik
ihzâr: hazırlama, hazır etme, huzura getirme
ikad: yakma, yakılma

ikbâl: işlerin yolunda gitmesi; bahtlı, saadetli, mutlu olma
ikbâl-i vatan: vatanın bekası, vatanın mutluluğu
ikdâmât: devamlı, süreklî çalışmalar
ikmâl: kemale erdirmе, tamamlama, bitirme
iktisâb: kazanma, edinme
iktisâb-ı hayât: canlanma, dirilme, canlılık kazanma
iktisâb-ı sermâye-i mesûbat: Allah'ın vereceği mükâfata nail olma
iktizâ: 1) lazım gelen, lazım gelme 2) lazım getirme, gerektirme
i'la: yükseltme, yükseltirme, yüceltme, şan ve şöretini artırma
il'âb-ı nâriyye: ateş oyunları
i'lân-ı şadmâni: sevinç gösterisi
i'lâ-i şân: şan ve şöretini artırma
ilka': 1) bırakma, bırakılma, terk etme 2) telkin etme 3) bir kusuru başkasına yüklemeye
iltima': lem'alanma, parıldama
imtidâd: uzama, uzanma: uzun süre
imtidâd-ı zaman: uzama, işin uzaması, uzun sürme
imtisâl: 1) icap edeni, gerekeni yapma; bir örneğe göre hareket etme 2) alınan emre boyun eğme
imtizâc-ı akvâm: farklı milletten olanları kaynaştırma, iyi geçindirme
ind-i Allahiyye: Allah katında
indifâi: püskürme ile ilgili, geri püskürtme
inhizâm: hezimete uğrama, bozulma, alt olma, yenilme
in'ikâs: 1)aks etme, bir yere çarpıp geri dönme 2) mağlup olma
İnşâd: 1) şiir okuma, şiir söyleme 2) manzum bir sözü ahengine göre okuma
İntikal: 1)bir yerden başka bir yere geçme, göçme 2) geçme, birinden diğerine geçme
inzâr: tehir etme, geciktirme.
irâd: 1) getirme 2) söyleme
irâe: gösterme, tayin etme
irkâb: bindirme, bindirilme
İsâle: aktırma
isâr: 1) ikram; bahşış 2) cömertlikle verme 3) dökme, saçma, serpmе
isbât-ı iktidâr: gücünü kanıtama
ism-i celâl: büyük, ulu isim (Allah'ın adı)
istûâb: 1) içine alma, içine sığma 2) tutma kaplama
istibdâl: değişme, değiştirilme
istihkâr-ı mesâib: zor işleri felâketleri hor görme küçümseme

istisgâr-ı hayât: hayatını hiçe sayma
istî'zâm-ı nâmûs: değerli, önemli nizam, değerli erdem
ışkâl-i muhûbe: ıskal sebebiyle girilen zor durum
itfâ: söndürme, söndürülme
i'tikâd: 1) düğümlenip kalma, bir şeye bağlanma
2) inanma, gönülden tastik ederek inanma
i'tikâd-ı kâmil: tam inanç, inancı oturmuş
i'tikâd-ı mukaddes: mukaddes bilip bağlanma
ittihâd: bir olma, birleşme, aynı fikirde olma
izâlâ: giderme, giderilme, yok etme
izhâr: gösterme, meydana çıkarma
izzet: 1) değer, kıymet, yücelik 2) kuvvet, kudret
3) hürmet, saygı, ikram

K

Kâ'be-i münâcât: bir arzunun gerçekleştirilmesi için başvuru makam
Kâ'be-i insâniyyet: insanlığın kâbesi
kabiliyyât-ı füyûzât: verimli, faydalı olma kabiliyeti ve becerisi
kabristân-ı fenâ: fanilerin mezarı
kabr-i sükûn: huzurlu kabir
kadersinâs: kader bilen, anlayan
kabza-i türâb: toprağın her karışı
kâffe-i eşya: tüm eşyalar
kâffe-i hissiyât: tüm duygular, düşünceler
kâffe-i imtiyâzât: bütün izinler, tüm müsaadeler
kâffe-i mahâsin: üstün vasıflar, meziyetler
kâffe-i mezâyâ: bütün vasıflar, tüm meziyetler
kâfil: kefalet eden, üstüne alan, ödeyen, kefil
Kal'a-i Sultâniye: Fatih Sultan Mehmet'in Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasında yaptırdığı kalenin adı, Çanakkale
Kalem-i hamiyet: haysiyet sahibi olma
kâfil-i mücâhidin: az sayıda mücahidler
kârgir-i tünel: taştan yapılmış tünel
kasr: kısa kesme, kısaltma
kaviyy: güçlü, sağlam
kaviyy-i hayâliyye: güçlü hayaller, güvenilir hayaller
kaviyy-i şekîme: çok dayanıklı
kavl-ı mütecellidâne: yiğitlikle söylenen söz
kedd-i tûbâ-ı zîbâ: ağaç süsleme çabası
Kefen bedûş-i şehâdet: kefeni omzunda şehitler
kemâlât-ı insâniyye: insaniyetin en üst mertebesi
kemâl-i şevk: sevincin doruğuna ulaşmak
kemâl-i teslimiyyet: tam bir teslimiyetle
kemâl-i ulviyyet: en büyük en yüce
kemâlnümâ: değer gösteren, bildiren
kerâmet-i irfân: fevkalade kültürlü

kesb-i şiddet: serlik kazanma
kevsir-i rîz-i necât: kurtuluş saçan çeşme, kurtuluş dökülen yer
Kible-i münâcât: Allah'a dua etme
kırâat: okuma; devamlı ve düzgün okuma
kısm-ı mübahât: övünme faslı
kıyâm: 1) kalkma, ayağa kalkma, ayakta durma
2) bir işe kalkışma 3) ayaklanma
Kifâyet-i âlemiyye: iktidarlı, yeterli
kîse-i hamiyet: haysiyet ve onur kesesi
kurûn-ı evvelî: önceden, önceki zamanlarda, daha önceleri, geçmiş asırlar
Kuvve-i sâmiâ: işitme kuvveti
Kuvvet-i ihsân: kuvvet verme
kuvâ-ı mecmûa-i âlem: dünyayı bir araya getirme kuvveti
Kuvvet-i şevket: büyük kuvvet
küng: önceleri suyun gelmesini sağlamak için taş veya tuğladan yapılan sistem

L

Lâ'l-ı bedehşân: bedehşân yakutu
Lerzân: titrek, titreyen
Levha-i cefile: büyük levha
Levha-i mübareke: mübarek levha
Leha-i ulviyye-i zafer: yüce, ulu bir zafer kazanma
Lisân-ı âlemü'l yevm: dünyanın konuştuğu günlük, zamane dili
Lisân-ı hâl: insanın, yüzünün hareketlerinden, duruşundan anlaşılacak şey
Lîyâkat: 1) layık olma, değerlilik, yararlılık 2) iktidar, hüner, fazilet

M

Maadâ: -den başka
Ma'dûm: yok olan, mevcut olmayan
Magrib-i Aksâ: Fas, Merâkeş
Mahz: su katılmamış, halis, kendi gibi
Mazen-i satvet-i güşâd: açılması güç mahzen (gibi)
Mahsûl-ı şehâmet: zekâ, akıl, cesaret ve yiğitlik ürünü
Maiyyet-i efrâd: birlikte olanlar, beraberindekiler
Mâşet-i kanâatkârane: yaşam şeklinde razı olmuş
Makâbir-i şühedâ: şehitlerin mezarları
Masad-ı mukaddese: kutsal amaç, kutsal görev
Mâni-i meşy: yürümeye, ilerlemeye engel
Mart-ı rûmî: Rumi takvime göre Mart ayı
Masnû: 1) sanatla yapılmış 2) sahte, düzmece

Matâf-ı ihtirâm: saygıyla, hürmetle ziyaret edilecek yer

Mâye: 1) asıl, maya ve lüzumlu madde, asıl 2) para, mal 3) iktidar, güç 4) bilgi

Mâye-i icrâ-ı beden: bedeninin asıl gücü

Mâye-i hayât: hayat özü, asıl hayat

Mazhar-ı tecelliyât: Allah'ın lütfuna nail ve layık olma

Meâsir: güzel eserler, nişanlar, izler

Meâsir-i bediâ: beğenilen takdir edilen eser

Meâsir-i celâdet: yiğitlik, kahramanlık eserleri

Measir-i celîle: büyük, ulu eserler

Measir-i cemîle: hoş giden eserler

Measir-i kemâlât: ahlaki olgunlukla ilgili eserler, ahlaki olgunluğu gösteren eserler

Measir-i şecâat: yiğitlik, yüreklilik namına bırakılan iz, eser

Meblâğ-ı cüz'iyeye: az miktarda olan

Medâr-ı zînet-i kemâl: en değerli kıлма, değer katma

Meddâh: daha pek çok methoden

Medâr-ı imfîyâz-ı beşeriyet: insanlığın övgüsüne layık, sebep

Medîha-i iftihâr: iftihar etme sebebi

Medine-i ta'zîm: saygı ve ikram şehri

Mefâhir-i kahramani: iftihar edinilecek olan kahraman

Mefâhir-i şevket: iftihar edilecek büyük işler

Meftûr: 1) fitretlenmiş, yaratılmış 2) tabî, cibillî

Mehâlik: helak olacak yerler, tehlikeli yerler veya işler

Mehâsin-i kâmile: güzelliklerin en son mertebesi

Mekârih: tiksiniyecek şeyler, dertler, sıkıntılar

Mekârim: keremler, cömertlikler, el açıklıklar, iyi ahlaklar

Mekteb-i âlf: büyük okul

Me'lûf: ülfet edinilmiş, alışılmış, alışmış, huy edilmiş

Me'mûl: emel edinilen, ümit olunan, umulan, beklenen

Menâkıb-ı merdâne: övünüyecek vasıflı mert

Menba'-ı fîyûzât: menbada taşan su

Merâkib-i bahriyye: vapurlar, gemiler, kayıklar gibi deniz nakil vasıtaları

Merâsim-i mahsûsa-i askeriyeye: askere özgü tören, askerler için yapılan karşılama töreni

Merdân-ı zaferşîâr: daima zafer kazanmış, üstün gelmiş mertler

Mertebe-i tevâtür: yayılma derecesine ulaşmış

Meslek-i mücahidâne: mücahit, savaşçı olana yakışan melek

Meserrât-ı kalbiyye: şen gönül

Meslek-i ulvî: yüce meslek, yüce görev

Mestûr: satırlanmış, yazılmış, çizilmiş

Meşhûd: gözle görülmüş, görünen

Meşy-i âli-i mâ: suda yürüye bilmek gibi (büyüklük)

Mevlevihâne: Mevlevî tekkesi

Mevki'-i müzâyede: müzayede yeri

Mevt-i hâil: korkunç ölüm

Meydân-ı mücâhede: meydan savaşı

Meydân-ı müzâyede: müzayede yapılan yer

Mezâr-ı ma'nevi: manevî önemi olan mezar, kabir. Manevî önemi olanan ziyaret yeri

Mezâr-ı sükûn: rahat, huzurlu mezar

Mezellet-i istîlâ: yoksullaşma, yoksulluğun gelmesi

Meziyyet-i himmet: gayret etme, çalışabilme becerisi

Mezkûr: zikrolunmuş, adı geçmiş, anılmış

Mîhrâb: 1) camilerde, mescidlerde, yönelinen taraftaki duvarda bulunan ve imamlık edene ayrılmış yer 2) ümit bağlanan yer

Mîhrâb-ı cihâd: cihat yapılan, ümit bağlanan yer

Mikyâs-ı mürüvvet: mürüvvet ölçüsü

Misâl-i hazîn: hazin bir örnek

Mîzâb-ı himmet: su yolu için gösterilen gayret

Muâmelat-ı kerîmâne: cömertçe yapılan işler

Mu'cîzât-ı vekayî': meydana gelen mucizeler

Muhâfız-ı âliü'l-vatan: büyük vatanın bekçileri

Muhâfaza-i şevket: güçlü muhafaza

Mukadder: 1) takdir olunmuş, kıymeti bilinmiş; kadri, değeri bilinmiş 2) yazılı, alında yazılı

Mukavemet: karşı durma, dayanma, karşı koyma, direnme

Mûmâileyh: ima edilen, adı geçen, yukarıda anılan (adam)

Muştî: bir avuç, bir avuçluk, bir avucun alabileceği kadar

Mutasarrıf-ı esbâh: daha önceki mutasarrıf

Mübâhât: övünme

Mübârizân: dövüşe, güreşe kalkışanlar

Mübeccel: yüceltilmiş, saygı gösterilmiş, yüce, ulu

Mübeyyirât-ı mukaddese: kutsal alamet, hayırlı alamet

Mübrem: kaçınılmaz, vazgeçilmez, önlenemez

Mücâhidîn: mücahitler, din düşmanlarıyla savaşanlar

Mücâhidîn-i Arab: Arap mücahitler, savaşçılar

Mücâhidîn-i evvel: önceki mücahitler

Mücehhez: techiz olunmuş, donanmış, donatılmış, hazırlanmış

Müdde-i umûmî: savcı, umumi haklar adına dava açan hâkim

Müesser: kendisine bir şey tesir etmiş olan

Mühîb: 1) heybetli, korkunç, korkutan 2) tehlikeli

Mühr-i dirahşân: parlayan mühür

Mükâ'ab: mikap, küp

Müneverü'l-fikâr: aydın fikirli, aydın olan

Muntehib: intihâb eden, yağma eden, çapul eden, talanlayan, yağmacı, talancı

Mürtefi': irtifa eden, yükselen, yükselmiş, yüksek, yüce

Müsâbaka-i hamîyyet: haysiyet müsabakası, onur savaşı

Müstesnâ. 1) istisna edilen, kuraldışı bırakılan, bırakılmış 2) üstün 3) benzerlerinden baskın 4) ayrı tutulan

Müstakbele: gelecektekiler

Mütallik: 1) asılı, bağlı 2) ilgili, ilişiği olan

Mütehallik: ahlak peyda eden, yeni huy kazanan

Müştâk: iştıyaklı, özleyen, göreceği gelen, can atan

Mütefâvitü'l mîkdâr: miktarları farklı, çeşitli miktarlarda

Mütemâyiz: 1) temâyuz eden, sivrilen, kendini gösteren 2) sâniye rütbesinin birinci sınıfı

Mütenâsip: münasip, uygun olan, her bakımdan birbirine uygun, denk

Müzâyede: artırma, açık artırma

N

Nakd-ı mevcûd: elde bulunan para

Nakş: resim

Nânpare: 1)ekmek parçası, bir lokma ekmek 2) geçime yarayan iş, memurluk

Nâr-ı mühîb-i müsîbet: ateşli ve tehlikeli hastalık

Nâside: şiir okuyan, söyleyen ve yazan

Nazar-ı endâz: bakış atma

Necât: kurtulma, kurtuluş

Necî-i muhterem: muhterem oğul

Nefer: 1) rütbesi olmayan asker, er 2) bir adam, tek kişi

Neshe-i tenzîl: aşağı çekerek, hükümsüz bırakma

Neş'e-i evvel: eski neşe, eski mutluluk

Nevesidegân: yeni yetişmişler, yeni olgunlaşmaya başlamış olanlar, gençler

Nezîr: birini doğru yola sokmak için gözdağı vererek korkutma

Nidâ: 1) çağırma, bağırma, seslenme 2) ses verme

Nî'met-i asâyiş-i cihân: dünyanın mutluluğunu ve düzenini sağlama

Nî'met-i refâhiyyet: ihsan ve iyilikte bolluk

Nî'metşinâs: iyilikbilir

Nisyan: unutma

Nizâmet-i askerîyye: askeri nizam, disiplin

Nokta-i fütûhât: fetihlere başlanan yer, nokta

Nutk-ı âfî: geleceğe dair kelimada bulunma

Nutk-ı mütecellidâne: kahramanca sesleniş

Nûr-ı mübîn: Hz. Muhammed'in nurânîyeti

P

Pâydar: iyice yerleşmiş, sağlam, devamlı, sürekli

Penâh: sığınma, sığınacak yer

Pence-i ecel: ecel pençesi

Pesendâne: beğenecek yolda

Pişgâh: ön taraf, ileri taraf

Pişvâyân-ı erbâb-ı hamîyyet: başkanlar grubundan olan

R

Rengîn: 1) renkli, parlak renkli; boyalı 2) güzel, latif, hoş

Revân: yürüyen, giden, akan, su gibi akıp giden (söz)

Revnâk: parlak, parlaklık, güzellik, tazelik, süs

Revolver: bir tür küçük silah

Ric'at: 1) geri dönme 2) gerileme, çekilme

Riyâset-i evvelâ: ilk başkan, ilk reis

Riyâset-i sâniye: ikinci derecede başkan

Rücû: 1) dönme, geri dönme 2) cayma, sözünden dönme, sözünü geri alma

Rûnümâ: yüz gösteren, meydana çıkan

Rüstemâne: İran'ın ünlü pehlivanı Rüstem gibi, pehlivancasına

S

Saâdet-i âlem: dünyanın düzeni mutluluğu

Saâdet-i ictimâiyye: toplumsal huzur

Saâdet-i enâmê: tüm mahlûkların mutluluğu

Sad-ı âferîn: yüz kere aferin

Sadr: 1) her şeyin önu, başı, ilerişi, en yukarı, en baş 2) yürek 3) göğüs

Sadr-ı İslâm: İslam dinin başında bulunan, halife

Sahâif-i tevârih: tarihin sayfaları

Sahâ-i tecelliyât: meydana çıkmış

Sâhib-i hayât-i bedel: hayat sahibi olan

Sâhib-i şevket: büyüklük, heybet sahibi, heybetli

Sâhil-i letâfet: güzel hoş sahil, deniz kenarı

Sahâif-i matbûât: kitapların sayfaları

Salâbet: 1) peklilik, katılık, sağlamlık 2) manevi kuvvet, dayanma

Salntanât-ı kadîme: köklü, daimi saltana

Sanihân-ı asker: askerin fikri

Sâye: gölge

Sath-ı deryâ: denizin yüzü

Secâyâ-ı kaderşinâs: kader bilir kimseler ve o karakterde olma

Secâyâ-ı muhassine: güzel huylar

Sefâin-i harbiyye: harp gemileri

Sefîne-i nûh: Nuhun gemisi

Selsebil-i himmet: çalışarak elde edilen tatlı su

Semâhatkâr: eli açık, cömert

Senâ: övme, övüş

Senâhân: (birini) öven metheden

Serâi-i tabiyyat: tabiatın sırları, tabiyyatın evi

Serâpâ: baştan ayağa kadar, baştanbaşa, bütün, hep

Serâpâ-i mehâbet-i mücesseme: heybetli bir şekle bürünme

Serfûr-i bedre-i itaât: çaresiz kalarak boyun eğme, itaat etme

Serûr-i ihtîşâm: haşmetli taht

Serûr-i revân-ı celâdet: yiğitlerin yatağı

Seyf-i hamîyyet: onur kılıcı

Seyf-i sârim-i celâdet: keskin kılıçlı yiğitler

Seyf-i şecâat: kudretli, yiğit kılıçlar

Seyrân: 1) gezinme 2) bakıp seyretme

Seyyâle-i nûrânî: nurlu ışık gibi akan

Siyânet: koruma, korunma

Silsile-i vekayî'-i 'âlem: artarda meydana gelen dünya olayları, dünya olayları

Simân: semizler, besiler, yağlılar

Simât: nişan, alamet, damga, iz

Sipahsâlâr: askerlerin en büyüğü

Sîrâb: 1) suya kanmış 2) taze, körpe

Sîrâyet: geçme, bulaşma; yayılma, dağılma

Sülâfe-i nûşan-ı şehâdet: şehadetin tatlı şerbeti

Sürûr-ı 'azîm: büyük sevinç

Sûtûn-ı nûrânî: nurlu, ışıklı direk

S

Şâhrâh: 1) büyük, işlek yol, anayol 2) şaşırılması mümkün olmayan

Şâhrâh-ı münevver: aydınlatılmış yol

Şâhrâh-ı necât: geri dönecek, kurtulunulacak yol

Şark: doğu

Şark-ı şimâli: kuzeydoğu

Şân-ı mevcûdiyyet: şanlı

Şân-ı sahâvet: cömeretlikte şanı, şöhreti olma

Şâyân-ı ihtîrâm: saygı değer

Şecî: cesur, yürekli yiğit

Şehâdet: 1) şahitlik, şahitli etme, tanıklık 2) bir şeyin doğruluğuna inanma 3) dalalet, işaret, alamet

Şehâmet: zekâ ve akıllıkla beraber olan cesaret, yiğitlik

Şevket: büyüklük, heybet

Şevket-i te'sis: büyüklük, heybetlilik kurmuş olan

Şiâr: 1) alamet, işaret, iz 2) ayırıcı işaret, ayırt edici

Şiâr-ı iclâl: büyüklük, kudretli olma işareti

Şitâb: acele, sürat, çabukluk

Şöhret-i celâdet: kahramanlıkla tanınan

Şuûn-ı kâinât: dünya işler

Şühedâ-ı hamîyyet: haysiyetli, onurlu şehitler

Şühedâ-ı hakperest: hakperest şehitler

Şühedâ-ı zevî'l-hayât: ölümsüz, canlı olarak düşünülen şehitler

T

Ta'alluk: 1) asılı olma, asılma 2) ilişiği ilgisi olmak

Tâbut-ı izmihlâl: tabutun yok olup gitmesi

Ta'dâd: 1) sayma, sayı 2) birer söyleme, sayıp dökmeye

Tahâret-i kalb: kalp temizliği, kalbin temizlenmesi

Taharrî-i hayrâne: hayranlıkla aramak

Tahcîr: bir yere taş koyma, yığma

Tahkim-i bünyân-ı saltanat: saltanat binasını sağlamlaştırma

Taht-ı revân-ı bahrî: deniz vakil vasıtası

Tahtgâh-ı şevket: büyük başşehir

Tahliye-i nefis: can çıkması, ölme

Tâk-ı zafer: tarihi bir hadiseyi, zaferi anmak veya gelecek olan büyük bir kimseyi karşılamak için kurulan kemerli yapı

Takdîs: 1) mukaddesleştirme, kutsallaştırma, kutsal bilme 2) Allah'a şükretme 3) ululama, büyük saygı gösterme

Târîh-ı âlem: dünya tarih

Tasavvurât: 1) tasavvurlar, zihinde şekillenenler, kurulanlar 2) göz önüne getirilenler

Tasvir-i mefâhir: övünülecek şeylerin anlatılması

Tatyîb-i hâtr: gönlünü alma, gönlünü hoş etme

Ta'vîk: 1) oyalandırma, geciktirme 2) alıkoyma 3) tutuklu halinde bekleme

Tayy-ı zemân: zamanı atılcasına geçme, çok kısa zamanda

Tebcîl: ululama, ağırlama

Tebcîl-i nâm: ulu isim, ulu nam

Teberru': bağış, bağışlama

Tebyîn: meydana çıkarma, belli etme; açıktan açığa anlatma

Tebyîn-i hakikat: hakikatlerin ortaya çıkması

Tecârib-i bahriyye: donanma ve deniz tecrübeleri

Tecessüm: 1) cisimlenme, görünme, belirme 2) göz önüne gelme

Tefrîşât: 1) döşemeler, yaymalar 2) ev eşyasını düzenlemeler

Tekrimât: saygı göstermeler, ululamalar

Temâşâ: bakıp seyretme, gezme

Tenvîr: ışıklandırma, aydınlandırma

Te'sir-i şân-ı garîbân: hüznümlü akşamın etkisiyle

Teşkîl-i kuvvet: kuvvetin sağlanması, kuvvet getirmek

Teşrîn-i evvel: ekim ayı

Teşyî: selamle uğurlama

Tevâbi'-i celâdet: bahadır, kahraman insanlar

Tevakkuf: 1) bağlum olma, 2) durma

Tevcih-i nazar: bakıp, anlam verme

Tevdî: 1) bırakma, emanet etme 2) vedalaşma

Teveccüh: 1) çevrilme, yönelme, doğrulma 2) bir yere doğru hareket etme

Tezkiye-i vicdân: vicdanın temizlenmesi, vicdan temizliği

Tezyîn: zinetlendirme, süsleme, süslenme

Tezyîn-i nefis: hayatına değer katma

Tin: incir

Türbe-i ihtirâm: saygı değer türbe

U-Û

Ucbe-i târîh-i âlem: tarihin şaşılacak, garip olayları

Uhd: 1) söz verme, bir işi üzerine alma 2) vazife, birinin üzerinde bulunan iş

Uhuvvet-i inâniyye: insanlığın kardeşliği

Uhuvvet-i kırâathâne: kerdeşlik, dostluk kıraathanesi

Ulviyyet: yükseklik, yücelik, büyüklük

Ulviyyet-i sarfe: yüce, ulu bir çaba, ulviyet sarfetme

Umûr-i hayriyye: hayırlı işler

Uzmâ: çok büyük dert

Ûmîd-i mücsem-i şehâmet: ümitlerin yiğitlere bağlanması

Ûmîd-i necât: kurtuluş çaresi, ümidi. Çıkış yolu

Ûvân-ı mübeccel: saygın, yüce unvan

Ûstühânpâre: kemik parçası

V

Vak'a-i celâdet: büyük olaylar

Vakar: 1) ağır başlılık, temkinlilik 2) marur

Vakâyi'-i 'azîme: büyük olaylar

Vakf-i nefis: canını adama

Vâris-i halse-i mürüvvet: huy mirasçısı, atalarından devralınan huylar

Vâris-i şecâat: güçlü yiğit varis

Vâsita-i intisâb: öksürmeye, aksırmaya sebep olan (hastalık)

Vâsita-i kerâmet: keramet vasıtası

Vâsita-i satvet: güçlü bir vasıta

Vatan-ı asliyye: esas vatan

Vaz': koyma, konulma

Vefret-i iktidâr: güçlü, çok güçlü, sağlam iktidar olan

Vekâyi'-i âtiyye: isyan vakaları

Velev: olsa da, bile, hatta, isterse

Vesâit-i nakliyât: ulaştırılan götüren araçlar, nakil vasıtaları

Vezaîf-i ihtirâmiyye: saygı ve hürmetle hizmet etme

Vezaîf-i mukaddese-i askeriyye: askerlerin kutsal görevi

Vicdân-i selim: temiz vicdanlı, iyi yürekli

Vukuât-ı hâfıza: hatırlanacak olaylar

Y

Yâd: hatırlama, anma

Yâdigâr-ı ömür: yaşam boyu hatırlanacak olan

Yâr: dost, sevgili, ahbap, tanıdık

Yârân-ı celâdet: güçlü, heybetli dostlar

Yed: 1) el 2) kuvvet, kudret, güç 3) yardım 4) vasıta 5) mülk

Yed-i gâlebe: galip gelenler

Yed-i ihtirâm: saygı duyulan güç kudret

yed-i ziyânkâr-ı zaman: zamanın ziyan eden gücü

yer-i azâmet: büyük, önemli yer, kutsal mevki

Z

Zebân: dil, lisan